

Et nyt perspektiv på magt i det sociale arbejde

Bogkommentar

Margaretha Järvinen, Jørgen Elm Larsen og Nils Mortensen (red.): *Det magtfulde møde mellem system og klient*. Aarhus, Aarhus Universitetsforlag 2002. (200 sider, ISBN 87-7934-033-4) (Magtudredningens serie)

Margaretha Järvinen og Nanna Mik-Meyer (red.): *At skabe en klient. Institutionelle identiteter i socialt arbejde*. København, Hans Reitzels Forlag 2003. (246 sider, ISBN 87-412-2369-1)

Ovenstående to antologier har allerede givet anledning til en del debat, ikke mindst i socialarbejderkredse, fordi de på en meget kontant måde udfordrer selvforståelsen i feltet og bidrager til kritik af det sociale arbejdes "skyggesider" – de situationer og tilfælde, hvor den intendede hjælp og omsorg slår om i overgreb, disciplinering og tvang. Lad os slå fast med det samme, at der er tale om to meget vigtige bøger, som åbner for en debat vi har brug for og samtidig præsenterer en type af sociologisk tænkning, som bør udbredes til et bredere publikum og diskuteres grundigt. Vi har selv brugt bøgerne i kurset "sociale problemer og social kontrol" på kandidatuddannelsen i

sociologi ved Aalborg Universitet, hvor de har virket både inspirerende og provokerende for såvel undervisere som studerende. Men læsningen af bøgerne sammen med studenterne, samt de studerendes empiriske analyser i tilknytning til kurset, har også givet anledning til kritisk granskning af nogle af bøgernes centrale påstande og analyser. Det er nogle af disse kritiske kommentarer, vi vil præsentere i det følgende, fordi vi synes bøgerne fortjener opmærksomhed og modspil.

De to bøger kan med rimelighed præsenteres og diskuteres samlet, selv om det kun er professor Margaretha Järvinen, der er gennemgående redaktør af dem

begge, og selv om kun to forfattere ud over Järvinen selv (Nanna Mik-Meyer og Tine Egelund) optræder i begge bøger. Årsagen hertil er, at det empiriske genstandsfelt, mødet mellem repræsentanter for det sociale hjælpesystem og den enkelte klient, er det samme i begge bøger, og at de teoretiske ræsonnementer ligger i forlængelse af hinanden. Også den case-baserede tilgang i de empiriske analyser er ens for de to bøger. Desuden indgår begge bøger som en del af arbejdet i Forskerskolen for Integration, Produktion og Velfærd.

Den første bog *Det magtfulde møde mellem system og klient* (herefter refereret til som 2002), som er udgivet i Magtudredningens regi, består af seks empiriske bidrag skrevet af Anette Carstens, Frank Ebsen & Jens Guldager, Lars Uggerhøj, Nanna Mik-Meyer, Tine Egelund og Jørgen Elm Larsen, omgivet af et indledende og et afsluttende teoretisk bidrag skrevet af henholdsvis Margaretha Järvinen & Nils Mortensen og Jørgen Elm Larsen, Nils Mortensen & Jens Peter Frølund Thomsen. De empiriske kapitler bygger i hovedsagen på materiale fra afsluttede forskningsprojekter, der genlæses og tolkes i en fælles teoretisk ramme bestående af Foucault, Bourdieu og Goffmann (jf. nedenfor). Fælles for de empiriske analyser er, at de behandler møder mellem systemrepræsentanter og klienter med forholdsvis tunge og komplicerede problemer: langtidsarbejdsløshed, misbrug, psykiske problemer, familieproblemer med mere – og gerne flere af disse problemer samtidigt. Som forfatterne af bogens afsluttende kapitel skriver (2002: 190):

Denne bog har beskæftiget sig med sociale klienter, hvor tærsklen mellem normalisering og alternative former for social integration er relevant.

Den anden bog *At skabe en klient* (herefter refereret til som 2003) rummer hovedsagelig bidrag fra ph.d.-studerende under et delprojekt under Forskerskolen for Integration, Produktion og Velfærd om mødet mellem system og klient. I forhold til den første bog er der tale om en mere homogen samling af artikler, hvor den teoretiske styring er strammere, idet begrebet "institutionelle identiteter" er det centrale omdrejningspunkt for analyserne. Begrebet institutionel identitet kombinerer institutionsteori med symbolsk interaktionisme og sætter fokus på, hvordan velfærdsstatens institutioner skaber og påvirker problemidentiteter (2003:11). Kategorier som fx "langtidsledig", "alkoholiker" eller "hjemløs" er ikke objektive, neutrale betegnelser. De er skabt i specifikke institutionelle sammenhænge, hvor bestemte opfattelser af problemer og løsninger dominerer. Klienternes sociale identiteter sammenvæves således med de problemkonstruktioner, som de hjælpe- og kontrolinstitutioner, de er i berøring med, stiller til rådighed. Bogens empiriske kapitler illustrerer gennemgående overbevisende, hvordan klienterne og deres "sager" standardiseres og tilpasses institutionsspecifikke konstruktioner af, hvad deres problem er.

På grund af den begrænsede plads kan vi ikke gå så meget i dybden med alle bidrag, som de faktisk fortjener, men vil koncentrere os om nogle udvalgte pointer, der kan siges at være gennemgående for de to bøger.

Magtforståelse

I indledningskapitlet til bogen *Det magtfulde møde mellem system og klient*, viet til de oven for omtalte teoretiske perspektiver, angiver Järvinen og Mortensen, at emnet for bogen er den "tåsmørkezone, hvor legal myndighedsudøvelse, støtte, forhandling, overtalelse, disciplinering og kontrol er blandet sammen" (2002:9),

og giver som eksempel på systemrepræsentanters magtudøvelse den tilpasning af adfærd, beboere i en familieinstitution udviste, når personalet var til stede. Som redskaber for at forstå den magtudøvelse, der her skitseres, præsenterer dette kapitels forfattere tre perspektiver, hentet fra henholdsvis Foucault, Bourdieu og Goffman. Bourdieus perspektiv er ment som et bidrag til at forstå mødet mellem socialarbejdere og klienter ud fra gruppernes kapitalmæssige positioner og videre forstå relationer mellem forskellige offentlige instanser ud fra Bourdieus feltteori. Goffman er ment som et bidrag til et interaktionistisk perspektiv på konstruktion af identiteter. I bogens senere analyser er det imidlertid Foucaults perspektiv, der træder skarpest frem, hvorfor vi vil vie præsentationen og diskussionen af dette mest opmærksomhed.

Järvinens og Mortensens fremstilling opnår på forbilledlig vis at konkretisere Foucaults magtforståelse, der almindeligvis betragtes som abstrakt og svært håndterbar. De skriver om en magt, som af de berørte ikke opfattes som magt. De, der udøver den, kan opfatte sig selv som hjælpere eller som neutrale fagpersoner. Når magt og viden hænger sammen, er det fordi de, der besidder viden, tror de besidder sandhed. De har en magt til at betegne verden, til at klassificere og kategorisere andre mennesker. "De andre" er dem, der ikke kan deltage i de dominerende diskurser, men i stedet gøres til genstand for disse, ved at blive beskrevet og klassificeret. Efterfølgende indtager de en identitet ud fra de subjektpositioner, disse diskurser angiver for dem. En af de vigtige subjektpositioner i denne sammenhæng er som *klient*, konstrueret som en, der er afhængig og hjælpetrængende. De mest virkningsfulde magtudøvelser vil altid være de mest usynlige, som fx de, der kanaliseres igennem velfærdsstatens hjælpende, støttende og

omsorgsgivende institutioner. Det er her man finder de mest radikale eksempler på disciplinerende relationer, af Foucault betegnet som *pouvoir pastoral*, der almindeligvis oversættes til dansk som pastoralmagt, en terminologi Järvinen og Mortensen følger. I parentes bemærket kan man spørge, hvor heldigt det er, da ikke mange danske læsere får den association til hyrdens omsorgsfulde overvågning af fårene, som den franske betegnelse giver, noget forfatterne også forklarer. Man kunne have ønsket at forfatterne ville have gået foran med en fordanskning af begrebet (til fx *hyrdemagt*), så man i fremtiden slap for at skulle forklare det, hver gang det skulle anvendes. Under alle omstændigheder: de individer, der udsættes for denne magtform, bliver enten villige eller genstridige agenter for deres egen disciplinering. Foucaults betegnelse selvteknologier er møntet på individets arbejde med sig selv på baggrund af hjælpernes anvisninger. I Järvinens og Mortensens fremstilling kommer det ikke rigtigt frem, at den sene Foucault havde et mere positivt syn på disse selvteknologier, måske tydeligst i de sidste bind af seksualitetens historie, hvor selvteknologierne snarere end at være en form for manipulation udefra viser sig som nødvendige redskaber for at skabe sit eget liv. Det er ikke ualmindeligt at læse Foucaults tekster som historier om en magt, der gennemstrømmer hele samfundet og gør mennesker til disciplinerede marionetter. Men man kan også læse Foucaults tekster som historier om en magt, der aldrig lykkes – for der hvor magten findes, skriver Foucault, findes der også modstand.

Denne modstand imod magten dukker i 2002-bogen imidlertid først op i det afsluttende kapitel, hvor Elm Larsen, Mortensen & Frolund Thomsen skriver om de risici for skævheder i analyserne, som de anvendte teoretiske perspektiver

rummer. En af disse risici er netop en manglende inddragelse af modmagtens forskellige former (2002:194) med den konsekvens, at den "skjulte" og "snigende" magt dermed fremtræder som mere monolitisk og mindre dynamisk, end den også efter vor mening bør opfattes. Det er et problem, at denne reservation vedrørende de empiriske analyser først dukker op i det afsluttende kapitel i den ene bog, idet den ensidighed i opfattelsen af Foucault, der præsenteres i indledningskapitlet, kommer til at præge ikke bare 2002- men også 2003-bogens analyser. Dette gælder også den anden reservation, som afslutningskapitlet tager op, nemlig risikoen for at "overdrive hvor stærkt socialiserede, klienterne bliver i deres møde med "systemet"" (2002:195). På trods af den eksplicite interaktionistiske tilgang, som det goffmannske bidrag til antologierne rummer, så er det som om, det er Bourdieus og Foucaults mere strukturalistiske grundtone, der i langt de fleste bidrag står stærkest.

Magtudøvelse fra alle kanter

Denne teoretiske "forhåndsselektion" har nogle konsekvenser. For det første er der en gennemgående tendens i bøgerne til, at socialarbejderne i kraft af deres definitionsmagt og privilegerede position primært fremstilles som udøvere af "symbolsk vold" (en problemstilling som 2002-bogens afslutningskapitel også er opmærksom på, s.194). Vist socialiseres socialarbejdere i kraft af deres uddannelse og erhverv til feltets "doxa", en samling af holdninger, værdier og normer om "det gode sociale arbejde", der opfattes som selvindlysende. Men at socialarbejdere i deres uddannelse også lærer noget om at være bevidste om den magt de har, er ikke med. Socialarbejderuddannelser kan vel i disse år også siges at være præget af den samme gennemgående tendens, der siges at karakterisere det "sen-

moderne samfund" som en helhed, nemlig en refleksiv indstilling til viden. Måske er socialarbejdernes tvivl om, hvad der er det rigtige at gøre i en given situation en ligeså central karakteristik ved det sociale arbejde i disse år, som det, der træder frem fra disse bøgernes analyser, nemlig at socialarbejdere altid er sikre på, at det de gør, er det rigtige?

Man må også være opmærksom på, at socialarbejdere også altid er underlagt magt ovenfra, de er ikke bare udøvere af magt. Hvordan socialarbejdere forvalter deres skøn i en given situation, afspejler ikke bare "tavs viden" og normer, men også kontante krav ovenfra om implementering af bestemte prioriteringer. Bourdieus perspektiv fra *La misère du monde* (Bourdieu et. al. 1993) om socialarbejderen som en lus mellem to negle, som statens repræsentant i randzonerne, og endda som velfærdsstatens forsvarer, er slet ikke med.

Også presset nede fra, fra klienterne, kan siges at være underspillet i bøgerne. Det er givet, at relationen mellem systemrepræsentant og klient altid er strukturelt asymmetrisk (som fx understreget i 2002-bogen, s. 191). Men i praktisk socialt arbejde foregår der altid forhandlinger om, hvordan en given situation skal defineres, hvordan problemet skal opfattes, hvad der er den rigtige løsning osv. Det, der ofte overses, er, at socialarbejderne også er afhængige af klienternes accept og tillid, hvis arbejdet skal lykkes. Derfor vil socialarbejdere af og til vælge at vende det blinde øje til overtrædelse af aftaler, forsøge at beskytte klienterne, fx imod politiet, eller optræde som advokater for dem over for banker eller myndigheder. Vi vil også påstå, at en ikke ubetydelig del af det sociale arbejde – ikke kun i sin egen selvforståelse, men også i praksis – er udtryk for forsøg på "empowerment". Tilpasning af klienter til de velfærdsstatslige institutioners problem-

kategorier er uden tvivl en vigtig observation og et centralt begreb for fremtidig analyse af det sociale arbejde – og en af disse bøger helt centrale fortjenester – men problemet er, at der for institutionerne og deres udøvere næppe findes nogen alternativer. Hvordan skulle en organisation komme videre med sit arbejde (i dette tilfælde klienter, som gerne skulle hjælpes), hvis ikke man fikserede handlemulighederne i nogle kategorier? Og hvad med de tilfælde, hvor klienten ikke har nogen problemer med at genkende sig selv i den institutionelle identitet, er enig i den, eller måske endda lærer noget af den? Er det sociale arbejde også da udtryk for undertrykkelse og dominans?

Mulighed for positiv magtdøvelse?

Elm Larsen, Mortensen & Frølund Thomsen skriver:

Hovedemnet i denne bog har derfor været de former for *positiv* magt, som – via konkrete møder på socialkontorer og i institutioner mellem klienter og persongrupper med direkte eller indirekte tilknytning til det offentlige – snarere satser på at skabe noget end på at forhindre noget. Et vigtigt fællestræk ved disse møder er forsøg på at skabe former for selvudvikling hos klienterne. Bogens seks analyser giver eksempler på, hvordan denne "positive" magt kan fungere og viser, at den har mange tvetydige og vanskeligt gennemskuelige træk. En hovedårsag til denne tvetydighed er, at den "positive" magt ikke ser sig selv som magt, men som udtryk for "de bedste hensigter" om at hjælpe og støtte klienterne i deres egen udvikling eller som udtryk for den bedste socialfaglige og so-

cialpædagogiske viden og praksis på de konkrete områder. For at sætte sagen på spidsen: Hvordan kan man kritisere en magt, der tilsyneladende søger at fremme borgernes selvbestemmelse og styrke deres evne til at forvalte deres egen frihed? (Elm Larsen, Mortensen & Frølund Thomsen 2002:187, fremhævelse i original).

Vi kan ikke se, at forfatterne forsøger at svare på det spørgsmål. Men vi undrer os over, at de stiller det på den måde, de stiller det. I citatet anes en glidning: Magten omtales først som *positiv*, endog fremhævet, derefter som "positiv", og afslutningsvis tages det nærmest som en selvfølge, at denne magt er kritisabel. Vi får en følelse af, at forfatterne ikke helt har gjort sig klart, at man med et foucaultsk syn på magten som positiv ikke bare mener, at det er en konstruerende magt, men faktisk også at magten kan være positiv i etisk forstand. Det er som om magt grundlæggende har konnotationer til manipulation og overgreb, og at der derfor hviler noget suspekt over enhver form for påvirkning.

Elm Larsen, Mortensen & Frølund Thomsen skriver noget senere:

Pastoralmagten er knyttet til en anden central mikro-magt, nemlig de aspekter af *symbolsk vold*, der består i, at klienterne umærkeligt kan lære sig selv at overtage systemrepræsentanternes syn på dem, idet de appellerer til værdier såsom "at udvikle sig" eller "at komme videre", som det kan være svært at modstå. (Elm Larsen, Mortensen & Frølund Thomsen 2002:192, fremhævelse i original).

Vi har svært ved at forstå, at socialt arbejde overhovedet vil kunne være mu-

ligt, hvis man ikke åbner for, at magt kan anvendes til en positiv påvirkning af klienters syn på sig selv, og at det at forsøge at påvirke en udvikling kan være en form for udøvelse af omsorg og hjælp til selvhjælp.

Et eksempel på dette kan hentes fra Annette Carstens bidrag til 2002-bogen, som åbner med en succeshistorie fra aktiveringsområdet – om en klient, som efter et aktiveringsforløb har fundet ud af, at hun ønsker at blive køkkenassistent, og både hun selv og sagsbehandleren er meget glade for dette. Carstens forklarer, at hun har valgt eksemplet netop for at vise, at der uanset parternes tilfredshed er tale om et overordentligt magtfuldt møde. Det vil vi give hende ret i, og hendes fine detailanalyser af samtalerne viser både, hvorledes magten træder frem, og hvorledes den skjuler sig, i det sidste tilfældet mest fordi begge parter synes det er så meget hyggeligere, når den gør det. Denne form for analyser kan sikkert bidrage til en større bevidsthed om, hvad der faktisk foregår i disse møder. Men vi har svært ved at forstå den sammenhæng analyserne træder ind i, hvor enhver form for påvirkning fremtræder som noget illegitimt, noget der smager af overgreb og kontrol.

Også i spørgsmålet om forholdet mellem hjælp og kontrol forsøger et afslutningskapitel (denne gang 2003-bogens kapitel 9 af Järvinen og Mik-Meyer) at bløde op på den strukturalistiske vinkling ved at understrege, at socialt arbejde også er hjælp: "De institutionelle identiteter skal snarere opfattes som mulige forskrifter, som klienterne kan forholde sig til og følge, eller bryde, på mange forskellige måder" (2003:231). Det er imidlertid ikke det indtryk, man efterlades med efter at have læst bogens empiriske analyser. Kun Stax kan siges eksplicit at betone variationerne i klienternes strategier. Afslutningskapitlets afrunding har fat i

en helt central pointe, når det fastslås, at det sociale arbejde er strukturelt begrænset, "men der er tale om begrænsninger på godt og ondt" (2003:241). De institutionelle rammer, som det sociale arbejde udøves indenfor, er ikke blot en begrænsende udfoldelse af magt, men også et sæt af muliggørende ressourcer, for nu at parafrasere Giddens.

Et konstruktivistisk perspektiv

Et centralt udgangspunkt for begge bøger er det konstruktivistiske perspektiv. *At skabe en klient* hedder den anden bog, og en eventuel engelsk udgave kunne måske gives titlen *The social construction of clients*. Der er således tale om en teoretisk tilgang, der trækker på en aktuel bølge inden for samfundsvidenskaberne generelt, men som faktisk har haft en central placering inden for den internationale litteratur om sociale problemer siden midten af 1970'erne, med Spector & Kitsuses berømte *Constructing social problems* fra 1977 som udgangspunkt. Sager og klienttyper er ifølge denne tilgang ikke naturligt forekommende fænomener (2002:19), men noget der produceres eller konstrueres ud fra felt- eller institutionsspecifikke "doxiske" antagelser om problemets årsag, dets rette løsning etc. På samme måde er klienters identitet ikke en isoleret "essens", der er psykologisk betinget eller givet, men en sociologisk størrelse, som formes og omformes med og af de sociale og institutionelle sammenhænge, personen indgår i (2003:13).

Dette konstruktivistiske og ikke-essensialistiske udgangspunkt indebærer et problem, som er klassisk for meget konstruktivistisk tænkning. Problemet består i, at det bliver magtpåliggende ikke at udtale sig om, hvordan ting "i virkeligheden" forholder sig: "I antologien tager vi ikke stilling til, om disse diagnoser er rigtige eller ej i en eller anden objektiv forstand" (2003:242). Dette er for

så vidt logisk nok, idet en sådan stillingtagen ville underminere hele det konstruktivistiske grundlag. Problemet er bare, at det er næsten umuligt at gennemføre analyserne uden at tage stilling til fx, om en diagnose har noget på sig eller ej.

Vi vil her give et lille eksempel til illustration. I sin analyse af en case hvor klienten hævder, hun er syg, mens socialrådgiverne mener problemet er, at hun er sygdomsfikseret, understreger Nanna Mik-Meyer, at hun "...ikke undersøger, om Anne faktisk er sygdomsfikseret" (2003:96). Men Mik-Meyer forholder sig i analysen kun kritisk til socialrådgiverens version af sygdomsforløbet og ikke til klientens egen version. Tværtimod konkluderer hun, at "... Annes fysiske problemer er blevet psykiske", og at der er sket en "Psykologisering[en] af Annes fysiske problemer" (2003:106). Mik-Meyer tager altså stilling og konkluderer, at Annes problemer *er* fysiske.

Vi fremhæver ikke dette for at pege fingre ad nogen, men for at gøre opmærksom på, at der her findes et generelt problem med konstruktivistiske analyser. Som Woolgar & Pawluch har gjort opmærksom på, så optræder der ofte sådanne interne inkonsistenser i konstruktivistiske analyser, simpelthen fordi det er umuligt ikke at gøre sig bare nogle antagelser om virkelighedens beskaffenhed. Problemet er den latente selektive opmærksomhed, hvor der stilles spørgsmålstegn ved visse antagelser om virkeligheden, mens andre forbigås (Woolgar & Pawluch 1985; Best 1995). I tilfældet her er det altså vanskeligt at kritisere psykologiseringen af Annes situation uden at slutte sig til Annes egen forklaring af, at der ligger fysiske problemer til grund. Bøgerne ville have vundet ved at reflektere over denne problemstilling, som Järvinen selv tidligere på glimrende vis har gjort det både i artiklen "Marginalisering – konstruktivistiska perspektiv på ord-

ning och kaos", hvor hun blandt andet stillede spørgsmålet, om det overhovedet er muligt at undersøge sociale problemer og samtidig helt ignorere de forhold eller vilkår, der ligger bag (Järvinen 2001:73), og i artiklen "Kön som text – om den sociala konstruktivismens gränser" (Järvinen 1996), hvor hun, ud fra eget empirisk arbejde, rejser spørgsmålet, om det er muligt at behandle tekster fristillet fra gyldighedskrav, og på denne måde for eksempel sætte politireferater, socialarbejderjournaler og domstolsmateriale på lige linie med interviews med prostituerede. I sin analyse antog hun, at de prostitueredes perspektiv lå nærmere sandheden og gav dermed disse interviews en status som privilegerede tekster. Så spørgsmålet er, om man faktisk kan slippe af sted med ikke at tage stilling til realiteterne, og om det er muligt at gøre det med et konstruktivistisk perspektiv?

Kontekst og rammebetingelser

En af de centrale intentioner med bøgerne er at belyse de institutionelle og strukturelle sider af det sociale arbejde, idet der, som Margaretha Järvinen og Nanna Mik-Meyer bemærker i forordet til den anden bog (2003: 7), er et stort behov for at se socialt arbejde i et mindre individ- og behandlingsorienteret perspektiv. Det kan vi kun være enige i. Det problematiske består i, at der sjældent (eller faktisk aldrig) redegøres for den kontekst, som de analyserede møder mellem systemrepræsentant og klient foregår i. Det bemærkes i 2002-bogens indledningskapitel (s. 12) og i samme bogs afslutningskapitel (s. 188-189), at der i realiteten er store forskelle i det sociale arbejdes praksis fra den ene kommune til den anden og fra den ene hjælpeinstans til den anden, blandt andet begrundet i størrelses-, ressource- og prioriteringsforskelle. Det pointeres i indledningskapitlet, at så-

danne forskelle ikke analyseres i bogen (ej heller i 2003-bogen), hvorfor casene heller ikke må tages som udtryk for påstande om generelle tendenser. De er alene ment som "illustration og eksemplificering af den "fornægtede" magts måder at fungere på" (2002:12, fremhævelse i original). Der er flere problemer i denne tilgang, der er værd at diskutere.

For det første er det et problem, at vi mister værdifuld information om den enkelte case; eller rettere den kontekst, der omgiver det møde mellem hjælpeinstans og klient, der konkret analyseres. Et eksempel herpå er Turf Böcker Jacobsens (2003) i øvrigt godt gennemførte og meget interessante analyse af, hvordan borgerens formelle klageret omsættes i praksis på det sociale område. Pointen hos TBJ er, at klageretten ikke blot kan analyseres som en ret den enkelte borger har, men må ses som noget, der udfoldes i et socialt rum præget af institutionsspecifikke spilleregler og aktører som socialforvaltningen, det sociale nævn og Den Sociale Ankestyrelse. I kapitlet inddrages materiale (interview, journaler, observationer) fra en mellemstor kommune på 40.000 indbyggere. Det er imidlertid den eneste information, vi får om den konkrete case. Der er ingen oplysninger om det absolutte antal klager, klagefrekvensen, fordelingen af klager på sagstyper, fordelingen af klager på klienter med hensyn til køn, alder, uddannelse endsige sammenligninger med andre kommuner eller landsgennemsnittet. Man kan måske hævde, at dette er af mindre betydning for det, der er artiklens problemstilling, nemlig forvaltningens institutionalisering af bestemte klagetyper (2003:112). Men når "klienternes klagefremkomsthed" (2003:118) indgår som en væsentlig del af analysen, så må man sige, at vi mangler central information om, hvilken "setting" vi befinder os i.

For det andet kan det siges at være et

problem, at empiriske analyser, der ønsker at sætte fokus på det sociale arbejdes institutionelle sider, i den grad undgår at forholde sig til de strukturelle rammebetingelser, som dette arbejde er underlagt. Hvad er de økonomiske, retlige og politiske betingelser for socialarbejdernes virke på de socialkontorer, revalideringsinstitutioner, aktiveringsprojekter, behandlingsinstitutioner, væresteder mm., der analyseres, og hvordan har disse vilkår ændret sig over tid? Hvad er det for en lovgivning socialarbejdere i dag skal forvalte? Hvad er det for økonomiske prioriteringer, der præger primærkommunerne, hvor størsteparten af det sociale arbejde foregår? Hvad er det for typer af klienter, der i dag visiteres til forskellige behandlingstilbud? Og hvordan påvirker disse forhold det sociale arbejde? For at kunne vurdere rækkevidden af analysens udsagn er konteksten helt afgørende.

Generalisering fra cases

Kundskab om kontekst er især afgørende, fordi det i praksis viser sig næsten umuligt (for både forfattere og læsere) at undgå at generalisere. Bøgerne bliver til påstande om generelle tendenser i det sociale arbejde – trods de eksplicite intentioner om det modsatte (hvad de kraftige reaktioner fra feltet også vidner om). Det kræver ganske meget af en læser at skulle sætte parentes om spørgsmålet om casenes repræsentativitet eller bredere gyldighed. Dette vil vi illustrere gennem en diskussion af en af artiklerne fra 2003-bogen:

Kathrine Vitus Andersen skriver om, hvorledes ansatte ved en fritidsordning konstruerer børn med indvandrerbaggrund som børn med problemidentiteter, som denne institution i næste omgang kan forsøge at ændre på. Udgangspunktet er en opfattelse af, at børn fra indvandrerfamilier er dårlige til at lege, fordi de

intet legetøj har. Og når de ikke kan lege, laver de ballade. I samtaler med medarbejdere henviste disse ofte til en bestemt familie, som blev fremstillet som en familie med store problemer: en flygtningefamilie med mange børn, hvor begge forældre er analfabeter og arbejdsledige, faren har været udsat for tortur, børnene opdrages på en brutal måde, og børnene laver kriminalitet (2003:157):

Men i og med at medarbejderne hyppigt refererer til denne ekstreme case, når de taler generelt om institutionens børn, bliver en ekstrem case så at sige den typiske case. Casen – denne ene familie – kommer til at repræsentere normaliteten hos fritidsinstitutionens børn og deres familier.

Dette er utvivlsomt godt observeret, og denne tendens til virkelighedsforskydning er næppe usædvanlig i arbejde med mennesker (som når vi selv eller vore kolleger ved universitetet generaliserer ud fra nogle enkelte dårlige oplevelser med studerende til de studerende i dag). Men vores spørgsmål bliver, om ikke hele bogen anvender præcis den samme teknik, denne anvendelse af ekstreme cases, som Andersen citerer Bent Flyvbjerg for at hævde "kan være velegnede til at slå en pointe fast på særlig dramatisk vis" (2003:157).

Det er et savn, at ingen af bøgerne indeholder metodiske diskussioner. Vi ved meget lidt om, hvorledes de enkelte forfattere har udvalgt de cases, de koncentrerer deres analyser om. Hvad er udvalgskriterierne, og hvilke case typer er der tale om? Er de alle ekstreme, eller er nogle paradigmatiske, typiske eller ....? Mon ikke Tine Egelund, blandt alle de historier hun kunne fortælle, har valgt historien om en mor, der bare ønsker at købe en seng til sit barn og ender med at

blive fremstillet af socialrådgiverne som en fed, doven og manipulerende social bedrager, fordi den illustrerer bogens pointe om myndighedernes konstruktion af negative identiteter specielt godt? Og mon ikke Mik-Meyer har valgt sin case om den såkaldt sygdomsfikserede Anne ud fra det samme princip?

Dette kan man godt gøre, og pædagogisk set kan det fungere godt: pointen kommer tydeligt frem. Men det bør siges, når det er det, der gøres, særlig fordi teksten ellers vil blive læst som en beskrivelse, ikke af hvorledes socialarbejdere handler i nogle tilfælde, men af hvorledes de sædvanligvis handler. Anne Knudsens anmeldelse i Weekendavisen er et eksempel på en sådan generaliserende læsning af bogen. Hun skriver fx:

Velfærdsstatens institutioner [...] har *alle* den samme form for strategi over for borgerne: de diagnosticerer i overensstemmelse med de behandlingstilbud de har [...]. Og de forstår systematisk *alle* de ulykker, de møder, som begrundet i klienternes personlige skavanker (WA 31/10 2003) (vores fremhævning).

Ekstreme cases kan som sagt fungere godt pædagogisk set. Men de fungerer ikke godt, hvis det er en dialog med socialarbejdere, man ønsker, og hvis man som forsker ønsker at bidrage til, at disse professioner skal reflektere over deres egen virksomhed. For så vil mange socialarbejdere sige, de overhovedet ikke kan genkende sig selv i det billede, der her tegnes. Hvor mange, der kan sige dette med rette, ved vi ikke – men at de fleste vil hævde det, er der næppe tvivl om. Dialogen kan endda blive så ødelagt, at dørene klapper i for forskningen, "hvis det er i Mik-Meyers perspektiv, I skal analysere vores arbejde", som det blev formuleret af en leder af et

revalideringscenter, som nogle af vores studerende tog kontakt til med henblik på at skrive et projekt om dette.

Politiske implikationer

Det følgende er svært, men det er ikke en grund til ikke at sige noget om det: Socialrådgivere er, på samme måde som folkeskolelærere, store professionskategorier med en stor overvægt af kvinder, og med en løn, der er ret lav i forhold til uddannelsesniveau. Det er også to professioner, der har det til fælles, at det er tilfaldt at tæske løs på dem, fra politisk hold, i medierne såvel som i selskabslivet. Denne tilstand skal selvsagt ikke afholde forskere fra at kritisere disse professioners arbejde, men man kunne ønske nogen refleksion over hvilke politiske diskurser, der styrkes gennem denne forskningsmæssige diskurs. Som dengang Torben Berg Sørensen kaldte socialrådgivere for julemænd og kritiserede dem for at være for tæt på klienterne. Eller Fogh Rasmussens kritik af rundkredspædagogikken, eller Lars Henrik Schmidts kritik af skolens feminine værdier. Eller når Mik-Meyer i et interview i Deadline (DR2) i forbindelse med lanceringen af 2003-bogen afviser, at det hun finder kritisabelt, kan sættes i sammenhæng med ressourcemangel i det sociale arbejde. Måske har hun ret, hvad angår aktiveringssektoren, som hun har undersøgt, hvor hun mener problemet er, at der snarere er for mange end for få ansatte, hvorfor de ansatte har mulighed for at gå meget tættere på klienterne end de burde. Men det er nu alligevel en hård melding at sende til landets socialarbejdere.

Når en læge stiller en diagnose, så er der ingen politikere, der betvivler rigtigheden af denne. Men på det sociale område, betvivles socialarbejdernes autoritet konstant. De her diskuterede bøger risikerer at undergrave socialarbejdernes faglighed i en endda dybere forstand end

den sædvanlige kritik fra politisk hold og i selskabslivet. En sådan kritik forpligter, efter vort skøn, til at følge op med en diskussion af idealer og perspektiver for det sociale arbejde: Hvorledes kunne et ikke-undertrykkende, socialt og menneskeligt konstruktivt socialt arbejde så se ud?

Litteratur

- Best, Joel 1995: "Constructionism in Context". In: Best, Joel (Ed.): *Images of Issues*. New York: Aldine de Gruyter.
- Bourdieu, Pierre et al. 1993: *La Misère du monde*. Paris: Seuil.
- Järvinen, Margaretha 1996: "Kön som text – om den sociala konstruktivismens gränser". *Kvinder, kön og forskning*, årg. 5, nr. 2:18-29.
- Järvinen, Margaretha 2001: "Marginalisering – konstruktivistiska perspektiv på ordning och kaos". *Sociologi i dag*, årg. 31, nr. 2:67-86.
- Woolgar, S. & D. Pawluch 1985: "Ontological Gerrymandering". *Social Problems*, no. 32:214-227.

Lars Skov Henriksen
E-mail: larsskov@socsci.aau.dk

Annick Prieur
E-mail: ap@socsci.aau.dk